

ZAMONAVIY INGLIZ TILIDA BUYRUQ MA'NOSINI IFODALOVCHI LEKSIK, GRAMMATIK VA PRAGMATIK VOSITALAR

Dosmuhamedova Gulnoza Sunnatovna

Toshkent Amaliy Fanlar Universiteti Magistratura Lingvistika-Ingliz tili yo'nalishi

1-kurs 25-03-guruh talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19857266>

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy ingliz tilida buyruq ma'nosini ifodalovchi leksik, grammatik va pragmatik vositalar kompleks tahlil qilinadi. Tadqiqotda buyruq nutq aktining nazariy asoslari, imperativ konstruksiyalar, modal vositalar, performativ fe'llar hamda bilvosita direktivlarning funksional xususiyatlari yoritiladi. Shuningdek, buyruq ma'nosining kommunikativ vaziyat, kontekst va ijtimoiy munosabatlar asosida shakllanishi tahlil qilinadi. \

Tadqiqot natijalari buyruq nutq akti ko'p sathli pragmalingvistik hodisa ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: buyruq nutq akti, direktiv, imperativ, modal fe'llar, pragmatika, performativ fe'llar.

Аннотация. В статье комплексно анализируются лексические, грамматические и прагматические средства выражения значения приказа в современном английском языке.

Рассматриваются теоретические основы речевого акта приказа, императивные конструкции, модальные средства, перформативные глаголы и косвенные директивы.

Результаты исследования показывают, что приказ представляет собой многоуровневое прагмалингвистическое явление.

Ключевые слова: речевой акт приказа, директив, императив, прагматика, модальные глаголы.

Abstract. This article provides a comprehensive analysis of lexical, grammatical and pragmatic means of expressing command meaning in modern English. The study examines the theoretical foundations of command speech acts, imperative constructions, modal devices, performative verbs and indirect directives. The findings show that command is a multi-level pragmalinguistic phenomenon.

Keywords: command speech act, directive, imperative, pragmatics, modal verbs.

Kirish

Zamonaviy tilshunoslikda nutq aktlari nazariyasi kommunikativ jarayonlarni o'rganishda muhim metodologik asos hisoblanadi. Ushbu nazariyaga ko'ra, til birliklari nafaqat axborot uzatish, balki muayyan harakat bajarish vositasi sifatida ham namoyon bo'ladi. Shu nuqtai nazardan buyruq nutq akti tinglovchini ma'lum harakatni bajarishga undovchi direktiv akt sifatida qaraladi.

An'anaviy grammatik yondashuv buyruq ma'nosini asosan imperativ shakllar bilan bog'lagan. Biroq zamonaviy pragmalingvistik tadqiqotlar buyruq mazmuni nafaqat grammatik, balki leksik va pragmatik vositalar orqali ham ifodalanishini ko'rsatadi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi zamonaviy ingliz tilida buyruq ma'nosini ifodalovchi vositalarni kompleks tahlil qilishdan iborat.

Buyruq nutq aktining nazariy asoslari

John Langshaw Austin nutq akti nazariyasiga ko'ra, har bir nutq birligi lokutiv, illokutiv va perlokutiv qatlamlardan iborat How to Do Things with Words. Buyruq aynan illokutiv akt sifatida tinglovchini harakatga undaydi (Austin, 1962).

Masalan:

Open the door.

Bu yerda:

lokutiv mazmun — eshikni ochish haqidagi xabar;

illokutiv kuch — buyruq berish;

perlokutiv natija — tinglovchining eshikni ochishi.

John Searle ushbu yondashuvni rivojlantirib, buyruqni direktiv nutq aktlari tarkibiga kiritadi Speech Acts. Unga ko'ra, direktivlarning vazifasi tinglovchi xatti-harakatini boshqarishdir (Searle, 1969).

Direktivlar quyidagi turlarga ajraladi:

order

command

request

advise

suggest

Ular illokutiv kuch darajasi bilan farqlanadi.

Buyruq ma'nosining grammatik ifodasi

Buyruqning eng tipik ifodasi imperativ konstruktsiyalardir:

Open the window.

Come here.

Be quiet.

Imperativ shakllarning asosiy sintaktik belgisi — egasiz (you implicit) tuzilishidir.

Imperativlar funksional jihatdan turlicha bo'lishi mumkin:

qat'iy buyruq: Sit down.

ogohlantirish: Watch out.

ko'rsatma: Turn left.

taqiq: Do not enter.

Buyruq modal fe'llar yordamida ham ifodalanadi:

You must leave now.

You have to obey the rules.

You should follow instructions.

Bu vositalar normativ yoki institutsional direktiv ma'no beradi.

Bilvosita grammatik shakllar:

Could you open the door?

Would you wait a minute?

Shaklan so'roq, mazmunan buyruq yoki iltimosdir.

Buyruq ma'nosining leksik ifodasi

Leksik sathda performativ fe'llar muhim rol o'ynaydi:

I order you to stop.

The officer commanded the soldiers to move.

The manager instructed them to wait.

Performativ birliklar:

order — qat'iy buyruq

command — hokimiyat asosidagi buyruq

instruct — ko'rsatma

request — yumshoq direktiv

Bu vositalar buyruqning semantik darajalanishini ko'rsatadi.

Buyruqni modifikatsiya qiluvchi markerlar:

Please sit down.

Leave immediately.

Do it right now.

Please — yumshatadi.

Immediately — kuchaytiradi.

Pragmatik vositalar va bilvosita direktivlar

Pragmatik yondashuvda buyruq kontekst asosida shakllanadi.

Masalan:

It is cold here.

Bu muayyan vaziyatda:

Close the window.

ma'nosida bilvosita buyruq bo'lishi mumkin.

Bilvosita direktivlar:

Would you mind opening the door?

I wonder if you could help me.

Bular xushmuomalalik strategiyalariga asoslanadi.

Penelope Brown va Stephen Levinson nazariyasiga ko'ra, buyruq tinglovchi "face"ga tahdid solishi mumkin, shuning uchun bilvosita strategiyalar qo'llanadi Politeness: Some Universals in Language Usage.

Masalan:

Close the door.

Please close the door.

Could you close the door?

Mazmun bir xil, pragmatik kuch farqli.

Bevosita va bilvosita buyruqlarning qiyosiy tahlili

Bevosita buyruqlar:

Leave now.

Stop talking.

Xususiyatlari:

yuqori illokutiv kuch

qat'iylik

hokimiyat ifodasi

Bilvosita buyruqlar:

Could you leave now?

Would you stop talking?

Xususiyatlari:

yumshatilgan direktivlik

xushmuomalalik

ijtimoiy masofa hisobga olinadi

Shuning uchun zamonaviy ingliz diskursida bilvosita direktivlar ko'proq uchraydi.

Felicity conditions va buyruqning muvaffaqiyat shartlari

Searlega ko'ra, buyruq muvaffaqiyatli bo'lishi uchun:

Soʻzlovchi vakolatga ega boʻlishi.
Tinglovchi amalni bajarishga qodir boʻlishi.
Amal real bajarilishi kutilishi.
Soʻzlovchi samimiy maqsadga ega boʻlishi.

Misol:

Teacher: Submit your papers now.

Bu muvaffaqiyatli direktiv.

Random stranger: Submit your papers now.

Kontekst boʻlmasa, buyruq pragmatik jihatdan legitim emas.

Natijalar va muhokama

Tahlil natijalariga koʻra:

Grammatik vositalar buyruqning formal asosini tashkil etadi.

Leksik vositalar semantik intensivlikni belgilaydi.

Pragmatik vositalar buyruqning kontekstual talqinini shakllantiradi.

Bu sathlar oʻzaro integratsiyada ishlaydi.

Buyruq maʼnosi koʻp hollarda faqat imperativ orqali emas, balki bilvosita strategiyalar orqali ham yuzaga chiqadi.

Xulosa

Zamonaviy ingliz tilida buyruq maʼnosi koʻp sathli lingvistik vositalar orqali ifodalanadi.

Imperativ konstruktsiyalar, modal feʼllar, performativ birliklar va pragmatik strategiyalar buyruq nutq aktining asosiy ifoda vositalari hisoblanadi.

Tadqiqot shuni koʻrsatadiki, buyruqni faqat sintaktik hodisa emas, balki pragmalingvistik tizim sifatida oʻrganish ilmiy jihatdan asosli yondashuvdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Austin J.L. How to Do Things with Words. Oxford University Press, 1962.
2. Searle J.R. Speech Acts. Cambridge University Press, 1969.
3. Searle J.R. Indirect Speech Acts. 1975.
4. Leech G. Principles of Pragmatics. Longman, 1983.
5. Brown P., Levinson S. Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge University Press, 1987.
6. Yule G. Pragmatics. Oxford University Press, 1996.